

Werken aan woordenschatonderwijs op KBS de Linderte

Goed taal- en leesonderwijs is één van de kernwaarden binnen de visie van onze school. Het aanschaffen van de nieuwe taalmethode Taal actief 4 is hieruit voortgekomen. In deze methode wordt veel aandacht besteed aan de woordenschatontwikkeling van kinderen. Maar dan zijn we er nog niet. Goed woordenschatonderwijs aanbieden vraagt ook vaardigheden van de leerkracht en een actieve houding van de kinderen. Vandaar dat we, middels praktijkgericht onderzoek, hier aandacht aan besteden. In het schooljaar 2011-2012 heeft het accent van het onderzoek gelegen op vaardigheden van de leerkracht. Afgelopen schooljaar (2012-2013) hebben we onderzocht hoe kinderen zelfstandig woordleerstrategieën eigen kunnen maken.

Door Charlotte Blom, Carola Gerritsen,
Sharon Holterman en Marja Tijs.

Het belang van goed woordenschatonderwijs

Volgens Verhallen (2009) gaat het bij woordenschat om twee dingen. Ten eerste gaat het om het leren van nieuwe betekenissen en het uitbreiden van het achterliggende kennissysteem.

De stelling van Draper en Moeller (1971) is nog steeds actueel: "We think with words; therefore, to improve thinking, teach vocabulary" (p. 482-484). (We denken met woorden, dus om ons denken te verbeteren, moeten we woorden leren) Ten tweede is het leren van woorden noodzakelijk om op school de lessen te kunnen volgen. Woorden zijn de sleutel voor taalbegrip en kennisoverdracht: woord voor woord wordt uitleg gegeven, verklaringen worden verwoord, gedachteprocessen worden onder woorden gebracht en in allerlei bewoordingen worden verschijnselen of gebeurtenissen beschreven die zich elders in tijd en ruimte bevinden. Bijna alle leerstof is verpakt in woorden. Wie minder woorden kent, beschikt over minder sleutels om kennis te verwerven. Leerlingen hebben een uitgebreide woordenschat nodig, willen ze andere vakken op school kunnen volgen. Volgens Verhallen (2009) zullen leerlingen niets bijleren wanneer zij een tekst met veel onbekende woorden lezen. Zij zijn dan niet in staat om nieuwe woorden op te pikken.

Daarnaast is er wetenschappelijk vastgesteld dat er een direct verband is tussen woordkennis, tekstbegrip en leren.

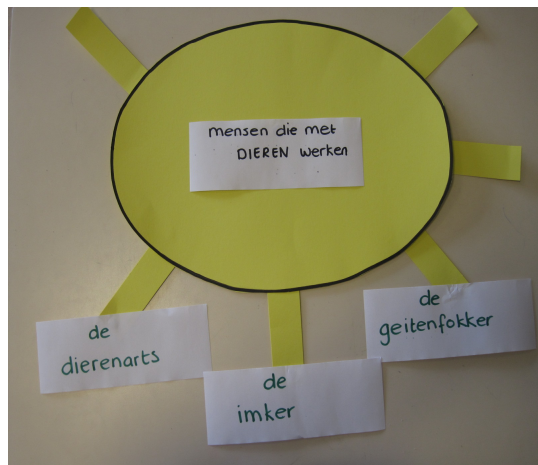
Wanneer je weinig woordkennis hebt, kun je een tekst niet begrijpen en wordt er vrijwel niets bijgeleerd. Volgens Paus (2002) is een uitgebreide woordenschat belangrijk voor zowel op school als in het dagelijks leven. Een uitgebreide woordenschat helpt de leerlingen de leerstof beter te begrijpen én stelt de leerlingen in staat om meer nieuwe woorden te leren. Zonder woordkennis kun je geen gesprek voeren en geen tekst lezen. Schoolsucces is volgens Paus (2002) eigenlijk afhankelijk van de grootte en de kwaliteit van de woordenschat van leerlingen.

Een bekend didactisch model voor woordenschatontwikkeling is het viertaktmodel (Verhallen & Verhallen, 1994). Dit model bestaat uit vier verschillende fasen en wordt door onderzoekers gezien als het beste model voor het aanleren van woorden. Het leren van woorden doorloopt een heel proces. Het viertaktmodel onderscheidt bij het onderwijzen van woorden de volgende vier fasen: voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren.

De handreikingen die de leerkrachten van de Linderte hebben gekregen om nieuwe woorden aan te leren zijn gebaseerd op dit model.

Woordenschatonderwijs wordt, door de Kennisbasis Nederlandse taal (2009), op twee manieren onderverdeeld. Incidenteel en intentioneel woordenschatonderwijs. Met incidenteel woordenschatonderwijs komen woordbetekenissen min of meer toevallig aan de orde. Dit gebeurt

bijvoorbeeld bij het lezen van teksten. Met intentioneel woordenschatonderwijs wordt een vorm van woordenschatonderwijs bedoeld, waarbij doelbewust gewerkt wordt aan het uitbreiden van de woordenschat. Men is het er steeds meer over eens dat intentioneel en incidenteel leren elkaar kunnen en moeten aanvullen (Schmitt, 2008).

Zelfstandig aanleren nieuwe woorden

Leerlingen kennen aan het eind van het basisonderwijs te weinig woorden. Dat blijkt uit een inventarisatie van onderzoek naar de woordenschat van leerlingen (Bonset & Hoogeveen, 2010).

Strating (2009) stelt dat leerkrachten in het onderwijs niet alle te leren woorden per leerling kunnen aanbieden, waardoor leerlingen heel goed zullen moeten leren hoe ze zelfstandig de betekenis van nieuwe, deels onbekende woorden kunnen uitvinden/zoeken, zeker vanaf groep 4/5 waar het leren door middel van het lezen van teksten een belangrijke plaats in de kennisvergroting van leerlingen gaat spelen.

Leerlingen komen veel onbekende woorden tegen, zowel binnen schoolse als niet-schoolse situaties, en daarom is het belangrijk dat ze weten hoe ze met die woorden moeten omgaan. Als leerlingen beter in staat zijn om met onbekende woorden om te gaan, vergroot dat ook de kans op incidenteel woordleren (Fukkink, 2002).

Het is belangrijk dat leerlingen over woordleerstrategieën beschikken om de volgende redenen (Fukkink, 2002):

- Leerlingen komen veel onbekende woorden tegen, bijvoorbeeld in hun schoolboeken, en daarom is het belangrijk dat ze weten hoe ze met die woorden moeten omgaan.
- Als leerlingen beter in staat zijn om met onbekende woorden om te gaan, vergroot dat ook de kans op incidenteel woordleren.
- Sterke leerlingen passen woordleerstrategieën min of meer onbewust toe wanneer zij een onbekend woord tegenkomen. Op die manier vergroten zij zelf op impliciete wijze hun woordenschat. Zwakke leerlingen zijn daarentegen vaak niet in staat om zelf de betekenis van woorden af te leiden uit een tekst (De Glopper & Swanborn, 2002). Met name op deze leerlingen kan expliciete instructie van woordleerstrategieën een positief effect hebben (Bieleman & Hafkenscheid, 1997; Fukkink, 2002).

Nieuwe taalmethode

De groepen 4 en 5 beschikken sinds schooljaar 2012-2013 over de methode Taal actief 4. In deze methode spelen de woordleerstrategieën een rol. Het is relevant om leerlingen van groep 5 binnen dit onderzoek te begeleiden in het gebruikmaken van woordleerstrategieën. De huidige groepen 6, 7 en 8 maken gebruiken van Taal Actief 2 en zijn ontevreden over de wijze waarop er aandacht is aan woordenschat en de verwerving hiervan. Ook deze groepen zullen wellicht in het volgende schooljaar een overstap maken naar Taal Actief 4. Hierdoor is het goed dat ook deze leerkrachten en leerlingen al bekend zijn met de toepassing en zelfstandige verwerking van woordleerstrategieën.

Woordleerstrategieën

Graves (2006) omschrijft woordleerstrategieën als volgt: “Woordleerstrategieën zijn manieren waarop een leerling zelf de betekenis van woorden kan achterhalen, bijvoorbeeld als hij een onbekend woord tegenkomt in een tekst”.

Taal actief 4 hanteert de volgende woordleerstrategieën in een stappenkaart:

(Van den Brand e.a., 2012).

Uit de literatuur blijkt dat de kracht van routines in bekendheid en herhaling zit (Hyerle & Yeager, 2007). Dit betekent voor het begin van het nieuwe schooljaar dat het expliciet aandacht besteden aan de instructiestappen bij de toepassing van van woordleerstrategieën (Duke & Pearson, 2002) een vereiste is.

Wat betekent dit in de praktijk, dus voor uw kind?

De afgelopen twee jaar hebben wij als team veel geleerd op het gebied van woordenschatonderwijs. Deze kennis hebben wij in groep 5 t/m 8 ingezet om het woordenschatonderwijs op een hoger niveau te tillen. Met behulp van de StageLeerGroep (PABO studenten en Landstede studenten binnen onze school) hebben er interviews en observaties plaatsgevonden om de beginsituatie duidelijk te krijgen, maar ook om beeld te krijgen van wat kinderen en leerkrachten al doen op het gebied van woordenschat. Vorig schooljaar (2011-2012) zijn leerkrachten vooral bezig geweest met het

aanbieden van nieuwe woorden volgens het viertaktmodel. Daarbij hebben we ook gebruik gemaakt van visuele ondersteuning. Denk aan een woordtrap, een woordparaplu en een woordkast. Dit schooljaar hebben we aandacht besteed aan het eigen maken van woordleerstrategieën. Er zijn nieuwe woordenboeken aangeschaft zodat kinderen nog meer uitgedaagd worden om in verschillende lessituaties betekenissen van woorden op te zoeken. Daarnaast hebben kinderen een eigen woordenboek bijgehouden waar zij hun moeilijke woorden met betekenis kunnen noteren maar ook kunnen noteren welke strategie zij hebben gebruikt om de betekenis van het woord op te zoeken.

Uit een ander onderzoek gericht op woordenschat binnen onze school is de volgende conclusie gekomen: Leerlingen die de instructie woordleerstrategieën ontvingen zijn gemiddeld meer vooruit gegaan op woordenschat dan de leerlingen die enkel de reguliere taal instructie ontvingen. Dit op basis van de CITO woordenschat die afgenomen is in de groepen 5 t/m 8, waarin steeds één van de jaargroepen gericht instructie heeft ontvangen en de andere groep niet.

Wat we doen, werkt! We zullen deze aanpak dus blijven toepassen in de toekomst.